



BARCELONA ESGRAFIADA

Autor (text i imatges): Lluís Duran

Investigació: Daniel Pifarré

Amb la col·laboració de Joan
Casadevall

Col·lecció: Barcelona Arquitectura i
Urbanisme

» L'Ajuntament de Barcelona publica *Barcelona Esgrafiada*, de Lluís Duran, un passeig pels 148 esgrafiats que trobem a la ciutat de Barcelona

» En aquest volum Lluís Duran ha seleccionat prop de cent cinquanta esgrafiats que ornamenten les façanes d'immobles i de palaus dels barris de Barcelona, i ens ofereix una guia que testimonia la importància, la diversitat i la qualitat artística assolida per aquestes solucions ornamentals en les diverses èpoques constructives.

» *Barcelona esgrafiada* ens convida a fer una passejada per descobrir la pell de l'arquitectura i gaudir d'aquest ric patrimoni d'orles, figures, motius florals, garlandes, sanefes i, fins i tot, anuncis publicitaris que, tatuats a les façanes, evoca la singularitat i l'elegància dels edificis de la ciutat.

» El llibre està organitzat per barris. Cada barri presenta un mapa amb la localització de cada edifici i amb la fitxa tècnica corresponent de cadascun. També inclou codis QR per localitzar els edificis esgrafiats

» Amb motiu de la publicació, el **dijous 25 de gener a les 19h tindrà lloc la presentació del llibre a l'aula de La Central del Raval (c. Elisabets, 6)**. L'acte anirà a càrrec de l'autor **Lluís Duran** que conversarà amb **Joan Casadevall**, arquitecte i director del Gabinet del Color SL.

Barcelona Esgrafiada presenta un recull d'esgrafiats barcelonins que té per objectiu reivindicar i visibilitzar una de les tècniques més originals i boniques de revestiment mural de parets exteriors i interiors dels edificis, a base d'incisions de motius ornamentals sobre una capa superficial d'estuc. L'esgrafiats inclou tres disciplines artístiques: l'arquitectura, que és la base on s'aplica; el concepte de la bidimensionalitat, com en la pintura, i el treball en relleu, com en l'escultura.

Casa Salvador Oliveres

Carrer d'Angli, 88



El bressol de l'esgrafiats es troba a la Florència del segle XV, i seran els estucadors italians els que importin aquesta manera de fer i decorar a Barcelona, principalment, i a Catalunya, a partir del segle XVII. Però no és fins a finals del segle XVIII que trobem els principals esgrafiats anomenats *setcentistes*.

A la ciutat de Barcelona hi ha molts barris que presenten esgrafiats a les façanes dels edificis, però hi destaquen el barri de Ciutat Vella, com el barri antic, i l'Eixample, com la ciutat moderna. Però també es poden trobar esgrafiats a Gràcia, Sants, el Poble-sec o Sarrià, entre d'altres.

El barroc, el rococó i el neoclassicisme són les principals tendències artístiques en què s'aplica, en façanes de palaus i a les cases plurifamiliars, com ara les façanes del Palau Moxó, la Casa dels Quatre Rius i la Casa del Gremi de Revenedors, amb garlandes i figures angelicals, amb escenes al·legòriques, mitològiques o costumistes. Però cal destacar-hi la Casa del Gremi de Velers o Casa de la Seda, més coneguda popularment.

Casa Joan Baptista Pons

Carrer de Balmes, 81-81 bis

A principis del segle XIX aquesta tècnica cau en desús i serà amb l'esclat del modernisme cap a finals del mateix segle quan es torna a recuperar i a reinterpretar, i quan viu un dels moments de màxima esplendor. Aquest fet provoca la proliferació de tallers especialitzats. Es dona prioritat a motius ornamentals que provenen de la vegetació, barrejats amb motius fantasiosos. Però també hi ha els que



recreen formes geomètriques, animals o figures humanes. També existeixen, fins i tot, els que representen referents patriòtics, com els escuts. El modernisme també provoca que aquesta tècnica recuperada es faci servir en tota la façana de l'edifici, representant un mural o un tapís, com passa a la Casa Amatller i al Palau Macaya o a les cases Granell, uns edificis dissenyats pels arquitectes Puig i Cadafalch i Jeroni Granell i Manresa, dos dels màxims exponents de l'aplicació de la tècnica de l'esgrafiats a les seves obres arquitectòniques.

A partir del 1910, l'esgrafiats evoluciona de la mateixa manera que el modernisme deixa pas al noucentisme, i la decoració comença a ser més sòbria, com ara, gerros, flors o figures al·legòriques.

Un cop esclata l'arquitectura més contemporània, desapareixen les arts decoratives i aplicades, per la qual cosa la producció d'esgrafiats també pateix un retrocés.

La tècnica barroca

Aquesta tècnica s'anomena així perquè la majoria dels esgrafiats elaborats durant tot el segle XVIII són fets d'aquesta manera, amb motius i composicions que van de l'estil Lluís XIV al rococó. Els dissenys partien de motius mitològics o costumistes i els devien fer els mestres d'obra aprofitant els dibuixos dels exàmens de passantia a la Llotja (mestratge) o bé pintors i escenògrafs de prestigi (Francesc Pla, Pere Pau Muntanya i Bonaventura Planella).

Alguns dels esgrafiats s'elaboraven en edificis amb remunes o bé reformats i els feien directament els esgrafiadors o dauradors ampliant els gravats, les il·lustracions o els dissenys d'indianes. Els materials bàsics per fer aquests esgrafiats antics són la calç amarada, sorra de granulometria variable i algunes terres. La tècnica consta de diversos processos:

1. Suport: paredat de carreus o tàpia que configura l'envolupant de l'edificació.
2. Arrebossat: revestiment del paredat amb un primer recobriments fet amb sorra més granada i que requereix un esquerdejat previ per omplir irregularitats del mur, i una segona estesa per anivellar la superfície i conferir-li planitud. En aquesta darrera capa la sorra era més triada i podia portar additius (argiles, terres, carbó o escòries) per aconseguir un to més fosc que contrastés amb el dibuix.
3. Emblanquinat: aplicació, en fresc, d'esteses de calç molt pura, sense sorra i aplicada amb brotxa en diverses passades fins a conferir-li un gruix lleuger.
4. Esgrafiat: traspàs del dibuix a tota velocitat amb una incisió directa des dels cartons escollits prèviament. El tall es feia amb garfis quan el morter encara era fresc i calia anar buidant tota l'estesa blanca que no formava part del dibuix perquè l'esgrafiats no quedés tacat. Així s'obtenia el contrast amb l'arrebossat fosc de base.

Aquesta tècnica requeria molta rapidesa i mestratge, no únicament en l'aplicació sinó també en el disseny. La trobem per tot Catalunya i, per tant, també a Barcelona i als antics municipis agregats. S'acostumava a aplicar en construccions menestrals o de comerciants adinerats que volien prestigiar el seu negoci, encara que es trobés en carrerons estrets. L'origen d'aquesta moda és el ressorgiment econòmic que hi va haver a Catalunya després de la Guerra de Successió, tant en el comerç com en les arts, moment que tan bé reflecteix en els seus escrits el baró de Maldà (Rafael d'Amat i de Cortada, 1746-



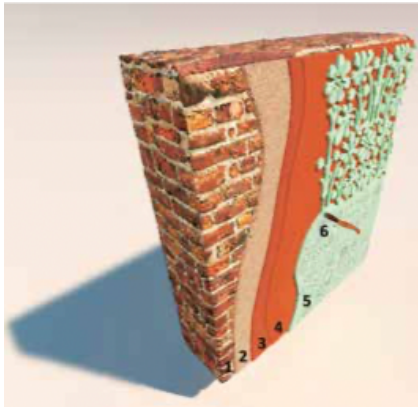
1819), que va aplicar aquesta tècnica al seu palau del carrer del Pi.

Esgrafiats barroc: 1. Paredat. 2. Arrebossat. 3. Emblancat. 4. Esgrafiats del dibuix incís amb gúbia (il·lustració: Pol Casadevall Bach).

La tècnica modernista

L'anomenem així perquè és la tècnica que es va fer servir majoritàriament en l'arquitectura modernista de finals del segle XIX, però això no significa que no s'utilitzés prèviament en sanefes o tapissos geomètrics de l'eclecticisme o, més tard, durant el noucentisme. De fet, és la tècnica d'esgrafiar que ha quedat consolidada encara avui. Gràcies a l'Exposició Universal del 1888, l'Exposició Internacional del 1929, els dissenys naturalistes de William Morris i les noves revistes il·lustrades, arriben a Barcelona nous gustos i productes.

La tècnica barroca es perfecciona, els estucadors s'agremien en gremis independents dels pintors, i arriben materials més bons: calç magnèsica, sorres de marbre i nous pigments sintetitzats per la indústria química. En aquells temps, els dissenyadors dels motius esgrafiats eren artistes de prestigi (Francesc Canyelles, Josep Pey, Marcel·lí Gelabert) o els arquitectes mateixos (Josep Puig i Cadafalch, Jeroni Granell i Manresa, Josep Maria Pericas, Josep Maria Jujol, etc.). Amb la nova arquitectura de l'Eixample, apareixen ornaments diferents; les arts aplicades prenen un camí divers i l'esgrafiats evoluciona i esdevé una tècnica molt elaborada que comporta la posada en obra següent:



Esgrafiats modernista: 1. Paret. 2. Arrebossat. 3. Estuc de color de fons. 4. Tropa. 5. Estuc de color de superfície. 6. Esgrafiats del dibuix estergit tallat a navalla (il·lustració: Pol Casadevall Bach).

1. Suport: la paret ja té més planitud gràcies al maó ceràmic i és una base més bona per als revestiments arquitectònics.

2. Arrebossat: és la primera capa, un morter de calç amarada (reposada) i sorra de granulometria mitjana. Aquest arrebossat no cal que tingui tant gruix com en èpoques anteriors, ja que no ha d'amarar tantes

irregularitats del suport com abans, però és imprescindible que el paleta el faci amb calç bona i que la superfície tingui una textura rugosa per facilitar-ne l'adherència a l'estuc.

3. Primera estesa d'estuc: si l'arrebossat està bé i no cal una capa de preparació, la primera capa que aplica l'estucador ja té el color que esdevindrà el del fons del motiu esgrafiats. És un morter fet amb calç aèria ben amarada, sorra (en aquest cas, de marbre) i pigments inorgànics micronitzats amb una gran varietat de tons.

4. Tropa: és el nom que rep la segona estesa i és una de les grans diferències en relació amb les tècniques antigues. Es tracta d'una capa com l'anterior, però s'aplica per fer que, en sobreposar les capes del color de superfície, el color de fons no quedi tacat. És una capa de sacrifici; així i tot, és molt important a l'hora de tallar l'esgrafiats.

5. Estesa d'acabat: se sobreposa a les esteses anteriors en tota la superfície del pany de paret i porta els mateixos materials, però és més rica en calç, pols de marbre fi i un color contrastat amb el de fons. Aquesta capa requereix diversos processos de remolinat, lliscat, espolsada, etc., propis de l'estucador, depenent de la textura desitjada per a l'acabat final.

6. Esgrafiat: amb totes les capes encara tendres, es procedeix a traslladar-hi el dibuix. Els dissenys fets en cartó es traspassen a la paret amb la tècnica de l'estergit. Aquesta tècnica consisteix a perforar amb una agulla tot el dibuix del cartó perfilant els motius a còpia de foradets, i després picar amb un saquet ple de carbó o pigment (monyeca) per transferir el dibuix a la paret amb una línia de punts. Amb la navalla ben esmolada, el mestre esgrafiador retalla tota la filera de punts; així forma el contorn del dibuix i, a la vegada, buida tota la pasta perifèrica sobrant. La introducció de la trepa en el procés d'esgrafiat va ser molt important per no deixar tacat el color de fons, que era del mateix to.

Un cop tallat, buidat i espolsat tot el material balder, l'esgrafiat —sigui quina sigui la tècnica utilitzada— ja està acabat i no li calen ni repintats ni vernissos. El mateix procés de carbonatació de la calç en contacte amb l'aire tornarà l'esgrafiat dur com la roca de la qual va sortir la calç abans de calcinar-la, apagar-la i convertir-la en una massa untuosa i domesticable per la mà de l'home. En cap dels països visitats mai no s'havien policromat els esgrafiats, i, segons les persones expertes entrevistades, per accentuar les ombres, a tot estirar s'hi aplicaven grisalles en la tècnica barroca, o petits tocs de colors aplicats al fresc en detalls florals de l'època modernista. Una cosa ben diferent serien els planxats al foc, marbrejats, estucs embotits (a mode de marqueteria) o imitacions de pedra, que serien objecte d'una altra publicació. La tècnica de l'esgrafiat també es va emprar en molts revestiments que ara ens semblen de ceràmica i són d'estuc, fent imitació a obra vista, així com en molts murals contemporanis fets amb més de dues capes de color i diversitat de textures i composicions.

En l'enllaç següent es poden descarregar les imatges.

<https://drive.google.com/drive/u/0/folders/18Y6fU1dXMRvG5e3amHUtDlhK6OEzdZr>

Per a més informació:

<http://ajuntament.barcelona.cat/barcelonallibres/>

Laura Santaflorientina / tel.: 699 061 244 / a/e: laurasantaflorientina@gmail.com